

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Modstandskampen 1940 - 45

Gestapofanger
Krigssejlere
Modstandsfolk

4 · December 2007

LANDSFORENINGEN
ERHVERVSHÆMMEDE
FRA FRIHEDSKAMPEN

HORSERØD
FRØSLEV
DACHAU
HANNOVER-STÖCKEN
NEUENGAMME
SACHSENHAUSEN
STUTTHOF
BUCHENWALD
THERESIENSTADT
RAVENSBRÜCK

Modstand - vist nytter det...

Modstandskampen 1940 - 45

Gestapofanger Krigssejlere Modstandsfolk

Landsforeningen Erhvervshæmmede fra Frihedskampen

Formand: Alfred Andersen, Bregnevej 7, 5220 Odense SØ, tlf. 66 11 58 69.

Næstformand: Mogens Henrik Nielsen, Nystedvej 14, 4000 Roskilde, tlf. 46 75 77 13.

Sekretær: Kaj Christensen, Bernadotteparken 65, 4000 Roskilde, tlf. 38 19 68 06.

Kasserer: Birthe Fuglsang, Strandbakkevej 28, 8250 Egå, tlf. 86 22 40 46.

Elsebeth Amtrup Larsen, Rugmarken 61, 3060 Espergærde

Modstandskampens Bladudvalg

Formand: Alfred Andersen, Bregnevej 7, 5220 Odense SØ, tlf. 66 11 58 69.

Udvalg: Peter Eigenbroth, Anne Magrethe Olsen, Kaj Christensen.

Indlæg dækker ikke nødvendigvis foreningens eller redaktionens synspunkter.

(Eftertryk tilladt mod kildeangivelse)

Redaktion

Peter Eigenbroth, *Ansv. redaktør*

Østergade 35, Postboks 56, 9690 Fjerritslev, Tlf. 98 21 22 00 Fax 98 21 24 31

Mail: peter@fjerritslev-tryk.dk

Abonnement, bladregnskab og annoncer

Anne M. Olsen, Ternevej 39, Snestrup, 5210 Odense NV, Tlf. 66 16 56 30

Tryk

Fjerritslev Tryk A/S

Pris

200 kr. Udenlandske abonnenter 250 kr.

Næste nummer

er planlagt til marts 2008. Deadline herfor er 15. februar.

Kammeraternes Hjælpefond

Selvejende institution, stiftet 1945

Forretningsudvalg:

Formand: Anna-Lise Clausen, Præstefælledvej 67, 2770 Kastrup. Tlf. 32 51 50 13

Næstformand: Martin Frøland, Ellemosevej 107, 2900 Hellerup, tlf 39 68 11 525

Sekretær: Aase Beck Eigenbroth, John F. Kennedys Plads 4, 9000 Aalborg. Tlf. 98 12 32 31.

Kasserer: Poul Brandt, Engbovej 104, 2610 Rødovre. Tlf. 36 41 33 24.

Giro: 1000 780

Vennekredsens Rekreationsfond

Grundlaget for Rekreationsfonden er: Salg af frimærker med overpris i 1985 til fordel for Frihedskampens Ofre samt Tipsmidler og andre Fonde i årenes løb. Fondens midler vil kunne søges af alle danske statsborgere, der er – eller vil kunne – anerkendes i henhold til lov om erstatning til besættelsestidens ofre – paragraf 1.a.

Ansøgningsskema vil blive fremsendt ved henvendelse til kasserer Cornelius Olsen, Gammelgårds Alle 111, 2665 Vallensbæk Strand, tlf. 43 54 78 36

Kære abonnenter

Ifølge beslutning på landsmødet i august fortsætter bladet "Modstandskampen 1940-45" også i det nye år. Landsmødet konkluderede, at der var behov for et blad til at holde sammen på Foreningen, og det er også mit indtryk, at der fortsat er interesse for bladet.

Der udsendes opkrævning for den kommende årgang senere i december. Vi håber, vore læsere ønsker at fortsætte abonnementet og at I sender pengene i god tid, så vi har overblik over antallet af blade, der skal trykkes.

Samtidig vil jeg ønske jer et godt nytår og tak for samarbejdet i året, der er gået.

Alfred Andersen

På gensyn!

Fra bladets redaktion skal også lyde et ønske til læserne om en glædelig jul og et godt nytår.

Det var med nogen tøven, jeg i foråret sagde ja til at påtage mig redigeringen af "Modstandskampen", fordi så mange andre opgaver i forvejen lægger beslag på min tid. Derfor var det også en forudsætning, at mit job skulle bestå i at redigere læsernes artikler og samle dem i læseværdige blade.

Det ville selvfølgelig forudsætte, at læserne også stadig indsender artikler til bladet. Artikler om aktuelle begivenheder i foreningerne, artikler om minder og oplevelser fra Frihedskampen, og artikler med deltagelse i samfundsdebatten på relevante områder.

Vi kan glæde os over, at der faktisk kommer mange artikler til bladet, og at grundlaget for næste årgang dermed er til stede.

Derfor kan vi med fortrøstning sige på gensyn i bladets spalter i 2008!

Peter Eigenbroth

Tur til Neuengamme, Versen og Dalum

Mandag d. 3. september mødtes en flok forventningsfulde deltagere på Bernadottegården i Roskilde.

Anledningen var en mindetur til tidligere Kz-lejre i Tyskland. Samtidig skulle vi være sammen og have det hyggeligt.

Vi var 22 personer. Aldersmæssigt var gruppen bredere sammensat end det, vi har oplevet tidligere, idet der denne gang også var børn af tidligere modstandsfolk og Kz-fanger med. Den yngste deltager var sidst i 50-erne, den ældste var 92.

Turen gik rask sydpå til Rødby, hvor vi tog færgen til Puttgarden. Vi kørte i en af Ditos store turistbusser med lift, idet vi også havde en deltager med i kørestol. Vores chauffør, Troels, var en sikker og yderst behagelig mand at have bag rattet, så vi var i rigtig gode hænder.

Et skår i glæden var dog, at foreningens formand, Mogens Henrik Nielsen, som også skulle være rejseleder, i sidste øjeblik måtte melde afbud på grund af sygdom.

Efter overfarten kørte vi ind på en rastepads, og efter frokost fortsatte vi til Hamburg. Her havde vi indlogeret os på Azcent Classic, hotel Glinde, som nogle af os kendte fra en tidligere studietur til Neuengamme. Et dejligt hotel som varmt kan anbefales.

Efter aftensmaden fortalte Birger Scroller om sit ophold i Neuengamme, der var af kort varighed, da han hurtigt kom videre til andre lejre. Vi havde også besøg af Sabine Homann, der sammen

med Michael Grill har firmaet "Spuren-suchen", hvor de bl.a. arbejder med at hjælpe tidligere fanger med at finde pårørende, der er forsvundet under krigen. Sabine havde været en meget uvurderlig hjælp ved planlægningen af den første del af turen. Hun fortalte om arbejdet i deres firma og om den fortid, hun har som guide i Neuengamme, som hun kender rigtig godt igennem mange år.

Efter en god nats hvile var alle friske til en ny dags oplevelser.

Tirsdag morgen kl. 9.00 mødtes vi i Neuengamme med Sabine Homann, som skulle være vores guide der.

Vi begyndte vores tur ved mindemuren for alle de nationer, der havde fanger i Neuengamme og udekommandoer. For enden af muren, ved muselmanden, lagde Harry Henriksen, selv tidligere Neuengammefange, en buket. Efter et øjeblik stilhed sang vi sammen salmen: "Altid frejdig når du går".

Vi så Dokumentenhaus, hvorefter vi gik til den indre lejr, hvor renoveringen nu er afsluttet. Fortsatte til museet, hvor vi tilbragte en udbytterig og interessant times tid.

Nogle af os havde besøgt lejren før, for andre var det første gang. Flere af de yngre deltagere havde fædre, der havde været i Neuengamme.

Da vi atter sad i bussen, var alle berørt af formiddagens oplevelser, sammen med de tidligere fanger: Harry Henriksen, John Sønderkov, Birger Scroller, Henning Jensen.

Kursen blev nu sat mod Papenburg, der ligger i Emslandet, tæt på den hollandske grænse.

På grund af vejarbejde blev det en lang tur, men omsider var vi i Papenburg, hvor vi blev indlogeret på hotel Engeln. Vi var trætte, og der var rod med værelserne, men omsider var alt på plads, takket være vores rigtig gode ven i Papenburg, Kurt Buch, der havde hjulpet os med planlægningen. Han var sammen med os en del af tiden, og leder det museum og informationscenter, der er i Papenburg, DIZ.

Efter middagen mødtes vi i et lille lokale, hvor vi kunne være os selv, og her fortalte Henning, John og Harry om deres oplevelser i de tyske Emslandlæger, som vi skulle besøge den følgende dag. Harry og Henning havde genset stederne før, men for John var det første gang i 63 år.

John havde tænkt meget over, om han magtede gensynet, men besluttede, at hvis det skulle være, så skulle det være nu og sammen med mennesker, han kendte og følte sig tryk ved.

Onsdag morgen mødtes vi med Kurt Buch og kørte til KZ-Versen. I denne lejr sad Henning sammen med flere andre danskere. Det var en lejr med hårdt fysisk arbejde, og der var mange af Hennings kammerater, der ikke klarede det og som blev dernede. Henning lagde – stærkt bevæget – blomster ved mindesmærket, der var anlagt ca. 1 km. fra selve lejren.

Der var ikke meget tilbage af selve lejren, bare en enkelt bygning, resten var væk. Vi kørte gennem store arealer med gartnerier; jord der havde hørt under lejren.

Turen gik videre til Meppen, hvor vi skulle spise frokost. Kurt Buch havde fundet et rigtig dejligt sted, hvor mad og betjening var helt i top.

Turen fortsatte derefter til Dalum, hvor John og Harry sad. Begge lejre var udekommandoer fra Neuengamme.

Dalum var ligeledes en rigtig hård lejr. Fangerne arbejdede med træfældning og lavede bl.a. pansergrave og faskiner. I denne lejr var dødeligheden ligeledes stor, og flere danske kom ikke kom med hjem.

Alle rejsedeltagerne 3. september.

Torben Madsen, Vagn Hansen og John Sønderkov ved Mindemuren i Neuengamme.

Her lå mindelund og kirkegård også et godt stykke vej fra den oprindelige lejr. Vi kom dertil, og Harry og John – i kørestol – hjalp hinanden med at lægge blomster ved mindemærket.

Vi gik tilbage til bussen – stille, dybt berørte af at opleve, hvor hårdt det var for de fire kammerater – mere end 60 år efter krigen – at gense de steder, hvor der foregik så meget ondskab og menneskelig ødelæggelse. Vi kørte

Harry Henriksen med blomster ved Muselmanden i Neuengamme.

hen til selve lejrområdet, hvor der var nogle store plancher, og også her var der en enkelt bygning fra den tid.

Trætte af tur og oplevelser var vi tilbage på hotellet sidst på eftermiddagen. Nogle fik et hvil, andre hyggede sig, vi spiste middag, slappede af med kaffe og lidt rødvin, og så var den dag slut.

Torsdag morgen mødtes vi med Kurt Buchs kone, Marianne. Hun skulle være sammen med os denne dag.

Det blev en dag, der bød på helt andre oplevelser. Vi skulle se Papenburgs største attraktion, skibsværftet Meyer Werft, som er Tysklands tredjestørste.

Der blev bygget kæmpeskibe, luksuslinere, som blev sejlet ud til havet via kanaler og floder. Skibsværftet var ved at udvide, men sådan som vi så det, kunne der være 4 nybygninger på en gang, dog sådan, at når stævnen var færdig på det ene skib og man begyndte på agterenden, kunne den næste stævn påbegyndes.

Det var imponerende, og faktisk rart efter en følelsesmæssig stærk dag.

Frokosten blev spist i Papenburg Centrum, og eftermiddagen blev tilbragt på DIZ, hvor Kurt og Marianne Buch havde inviteret os på kaffe. Kurt fortalte om arbejdet på DIZ og om udstillingerne, som vi nu skulle rundt og se.

Museet havde et spinkelt samarbejde med Neuengamme, men samarbejdet var ikke af økonomisk art, der måtte DIZ klare sig selv. Man fik et tilskud

Lykke Finderup forsøger sig som styrmand, Vagn Hansen ser på.

fra det offentlige, og ellers var det ved gaver og frivillige bidrag at det løb rundt. Foruden Kurt og Marianne var der endnu én medarbejder på DIZ.

En rigtig hyggelig eftermiddag, sammen med dejlige og meget gæstfrie mennesker.

Nu nærmede turen sig sin afslutning, men inden skulle vi have en lille festaften.

Der blev holdt taler, sunget sange og hygget. Et par kreative deltagere havde skrevet en sang, som blev sunget under stor morskab.

Så var den dag slut, tilbage var kun hjemrejsen. Den begyndte fredag morgen efter morgenmad. Vi var tilbage på Bernadotttegården ved 19-tiden. Her blev vi modtaget af Mogens Henrik, der var spændt på at høre, om vi havde haft en god tur. Og det havde vi – men vi savnede alle hans gode selskab og lederskab.

Hvad fik vi så ud af denne tur:

Ja, først og fremmest var der et rigtig godt kammeratskab, trods aldersforskellen. Dernæst en mulighed for at mindes de døde fanger, men også glæden ved at være sammen med nogle af de fanger, som havde overlevet og som stadig var iblandt os. Vi forstod måske lidt flere af de problemer, de ind imellem må slås med, og forstod også, hvorfor livet ind imellem kan være hårdt.

Jeg vil gerne takke alle deltagerne for turen, det var godt at være sammen med alle. Men først og fremmest vil jeg takke de tidligere fanger, fordi I tog os med og delte jeres oplevelser og jeres smerte med os på denne tur. Tak.

Emmy Reitoft

Tilbage til fortiden

Efter tysklandsturen skrev Emmy Reitoft denne historie til Dagbladet

Antallet af overlevende modstandsfolk og fanger fra 2. Verdenskrig er for stærkt nedadgående, men der er stadig nogle tilbage.

Endnu er det sådan, at den rolle, den danske modstandsbevægelse spillede, ikke bare er noget man kan læse om i historiebøgerne – der er stadig nogle, der bærer på oplevelserne fra den tid som en tung byrde – der er også stadig nogle, der kan og vil fortælle deres historier videre.

En af de foreninger, der stadig eksisterer for at støtte denne gruppe mennesker, er Landsforeningen af Erhvervshæmmede fra Modstandskampen, Sjællandsafdelingen.

Denne forening arrangerede fra d. 3.-7. september i år en rejse til nogle af de tidligere KZ-lejre i Tyskland.

Med på turen var der 22 deltagere – for de fire af disse var turen en speciel oplevelse. Deres rejse var en rejse tilbage til fortiden. Det var fire tidligere danske KZ-fanger fra Hitlertidens Tyskland.

En af disse tidligere fanger var den nu 84-årige John, der i dag bor i Bernadotteparken i Roskilde. I vinteren 1944-45 måtte den 21-årige John tage turen – først til Neuengamme, der ligger sydøst for Hamburg – og ca. en måned senere til Dalum, der ligger tæt på den hollandske grænse.

Det blev ikke en fornøjelsestur, men en tur der gav ar på sjæl og legeme i resten af hans liv.

John havde egentlig ikke lyst til at tage tilbage til Tyskland, han var bange for at det ville rippe op i gamle minder, som han helst ville glemme. Alligevel gjorde han det, fordi han – omgivet af mennesker han følte sig

tryk ved – mente, at han kunne magte det.

Turens første stop var Neuengamme. Ved Muselmanden, mindesmærket for de døde KZ-fanger, lagde en af gruppedeltagerne – selv tidligere fange i Neuengamme – en buket blomster. Der var stilhed, mens vi stod der. Vi sang sammen: "Altid frejdig når du går", før flokken igen langsomt bevægede sig mod hovedindgangen. Vi brugte nogle timer i den tidligere lejr og i museet, hvor billeder og effekter levendegjorde den hverdag, fangerne havde.

Turen gik videre til byen Papanburg, hvor en lejr blev oprettet i 1933 af Hermann Göring, under navnet "omskolingslejr". Den ligger ca. 10-15 km. fra den hollandske grænse. Vi skulle stifte

ved kun han selv, men at han var dybt berørt, var ingen af os i tvivl om.

John fik for ca. 4 år siden amputeret sit ene ben – en eftervirkning af arbejdet i det fugtige Emsland – hvor John sammen med de andre fanger gravede skyttegrave og pansergrave i det fugtige mosegrænseland, iklædt pjalter og træsandaler i de kolde vintermåneder i 1944-45. John sidder derfor i kørestol. Han blev kørt til mindstedet i Dalum af sin tidligere fangekammerat, Harry Henriksen. Her lagde John en buket og mindedes de kammerater, der ikke kom med hjem fra denne udekommando.

Rundt omkring John stod hele gruppen, og jeg er ikke i tvivl om, at han ikke følte sig alene. Vi, der stod ved siden af, var taknemmelige over, at John var én af dem, der kom hjem med de hvide busser – i live.

Om eftermiddagen besøgte vi et lille museum i Papanburg, der bl.a. viser billeder og tekst fra lejrene i Emslandet. Lejrens leder, Kurt Buch, bød os på kaffe og kage, fortalte om museet og det arbejde der pågår der.

Kurt Buch var vores lokale guide på besøgene i lejrene, hvilket var rigtig godt, idet det kan være svært at finde de rester, der nu er tilbage fra de lejre, der dengang betød hårdt arbejde og død for så mange – også danske – fanger.

John sidder nu igen tilbage i sin lille lejlighed i Bernadotteparken og tænker tilbage på de fem dage, hvor han tog tilbage til fortiden.

"Aldrig mere tilbage," siger John med et fast blik.

"Det var en god tur, men nu er det nok."

John Sønderskov og Harry Henriksen på vej til Mindesmærket i Dalum.

bekendtskab med de 15 KZ-lejre, der lå i Emslandet. Vi ville besøge to af disse, Versen og Dalum.

Dalum var den lejr, John skulle gense – 63 år efter at han forlod den i 1945.

Hvad John tænkte, ved vi ikke, det

Emmy Reitoft
KZ-sygeplejerske
Bernadottegården

Til afsløring af monument i

Lørdag d. 29. september, tidligt om morgenen, kørte en lille gruppe tidligere kz-fanger en tur til Malmø. Anledningen var, at der på Värnhemstorget skulle afsløres et monument til minde om "Hvide Bus aktionen" i foråret 1945, hvor danske og norske kz-fanger blev reddet af Folke Bernadottes "Hvide Busser".

Norske tidligere kz-fanger havde taget initiativ til dette monument, og havde fået det sponsoreret, dels ved indsamling hos tidligere fanger og modstandsfolk og dels af virksomheder, samt dansk og norsk Røde-Kors, der gerne ville støtte dette gode formål: "Hvor vigtigt det er tage et personligt ansvar og turde handle på det".

Monumentet er udført i granit som to søjler med en smal åbning mellem søjlerne. Monumentet kaldes "Den smalle port til friheden", og er udført af den norske kunstner Solveyg Schafferer. På en bronzetavle på monumentet

står de norske fangers tak til Sverige.

Norges stortingspræsident, Thorbjørn Jagland, overrakte monumentet til Hans Majestæt Kong Carl XVI Gustav, til ham og til det svenske folk.

Ved højtideligheden deltog ca. 50 tidligere fanger og deres pårørende samt ca. 150 VIP'er fra Norge og Sverige.

Fra Bernadottegården deltog 7 tidligere fanger. For disse 7 blev det en bevægende og minderig dag. Deres tanker gik tilbage til den dag, da de selv blev reddet af Folke Bernadotte og De Hvide Busser. For mange danske betød Bernadotteaktionen ikke blot at komme hjem, men selve livet, da mange jo ikke ville have overlevet uden denne aktion.

Efter afsløringen af monumentet takkede kongen – på egne og det svenske folks vegne. Han fortalte om Folke Bernadottes og Hvide-Bus aktionens betydning for det svenske kongehus.

Det – at man følte det som en forpligtelse fortsat at engagere sig socialt. Kongen fortalte også, at Folke Bernadotte var hans Gudfar.

Derefter kunne vi gå op og se nærmere på kunstværket.

Der blev lagt blomster, Erik Tanne lagde for Hannover-Stöckenforeningen, Helge Hansen for Neuengamme-foreningen og Birgit Fichermann for Theresienstadtforeningen. Kunstværket blev beset, indskriptionerne læst. De tidligere fanger var glade over, at nogle havde taget dette initiativ og havde fået udført opgaven.

Alt imens gik kongen rundt og hilste på nogle af de tidligere fanger. At han er en blød mand, kunne vi tydeligt se, da han hilste på Peter Møller Madsen, som har fået amputeret begge sine ben. Peter græd, da kongen gav ham sin hånd, mens tårerne trillede ned ad kinderne på kongen.

Der var også nogle af de chauffører,

Deltagerne fra Bernadottegården i Roskilde

Malmö

der kørte busserne, til stede, bl.a. Steen Olsson, som flere af de danske fanger genkendte.

Efter denne smukke begivenhed satte vi os i vores bus og kørte til Malmö Rådhus, hvor kongen, vi og de øvrige inviterede gæster var budt til lunch.

Bordene var smukt dækkede – med store, smukke blomsterdekorationer samt glas og porcelæn med Malmøs logo på.

Vi fik en lille appetizer, derefter dampet pigvarre m. små kartofler og sauce Bearnaise. Til slut kaffe m. chokolade. Til maden fik vi en meget lækker Chablis hvidvin.

Kl. ca. 14.30 kørte kongen, men da havde han også været sammen med os i 4 timer.

Bussen blev pakket, og den lille flok fra Bernadottegården kørte tilbage til Roskilde med følelsen af, at det havde været en rigtig god dag. Ikke blot en dag med dejlige oplevelser, men en

Erik Tanne lægger blomster.

dag, hvor der var sat et mindesmærke, som skulle sættes, et kapitel var rundet af, og det var som det skulle være – det var godt.

*Emmy Reitoft
KZ-sygeplejerske*

Monumentet blev afsløret af Hans Majestæt Kongen.

Julehilsener 2007

Erhvervshæmmede, Esbjerg

Erhvervshæmmede, Odense

Erhvervshæmmede, Sjælland

Erhvervshæmmede, Sydfyn

Erhvervshæmmede, afdeling
Sydøstjysk

Erhvervshæmmede,
Omegnsafdelingen

Allierede Krigssejleres
Veteranforening

Dachau-klubben

Foreningen af Gestapofanger
fra Besættelsestiden

Frihedskampens Veteraner

Gestapofangerne, Randers

Hannover-Stöcken Foreningen

Horsørød-Stutthof Foreningen

Krigssejlergruppen 1939-45

Vennekredsen i Danmark

Sachsenhausenforeningen,
Landsforeningen

Theresienstadt-foreningen

Amicale Internationale
De Neuengamme (AIN)

Bernadottegården, Hadsund

Bernadottegården, Roskilde

Federation Internationale Des
Resistants Danmark (FIR)

Internering af jøder, oktober 1943

Af fængselsfunktionær og museumsleder Torben Ulrich Gulnov

Natten mellem den 1. og 2. oktober 1943 iværksatte den tyske besættelsesmagt en aktion mod jøder i Danmark. Målet var et "jødefrit" Danmark. Aktionen blev imidlertid en fiasko. Næsten alle de godt 7.000 jøder i Danmark havde forladt deres bopæl, da det tyske politi slog til. Jøderne opholdt sig hos "ariske" venner og på skjulesteder, fortrinsvis langs Øresundskysten. Herfra blev de i de følgende dage og uger sejlet til Sverige.

Den 2. oktober sejlede det tyske transportskib Wartheland fra Københavns havn med kurs mod Stettin. Ombord var de 202 jøder, det var lykkedes det tyske politi at fange i Københavnsområdet. Skibet var beregnet til ca. 5.000 personer, så den ledige kapacitet medførte, at de 150 kommunister og spaniensfrivillige i Horserødlejren

også blev bragt om bord på Wartheland. I Jylland og på Fyn lykkedes det tyskerne at fange 82 jøder. Disse blev også omgående deporteret, blot med tyske særtog.

I dagene og ugerne efter aktionen den 2. oktober arresterede tyskerne op mod 300. Den 5. og 6. oktober i Gilleleje således næsten 100, som dels var på vej til Sverige, dels ventede på skibslejlighed. De ca. 300 jøder blev næsten alle indsat i Horserødlejren, hvor en "jødelejr" blev oprettet i lejr 1 (Lille Lejr tug), som netop var blevet tømt for kommunister og spaniensfrivillige.

Oplysninger fra Frihedsmuseet i København

Køkkenmester Børge Rasmussen skriver i sine erindringer: "Så kom tiden, hvor tyskerne anholdt jøderne og mange kom til Horserød. Den første transport der ankom, blev af de tyske soldater behandlet ret brutalt, nærmest smidt af vognene. Da vi til alt held var i nærheden blev vi rasende, og omgån-

ende talte vi med lejrchefen, som straks gav ordre til, at soldaterne skulle hjælpe kvinder, børn og syge ned af bilerne på en human måde, hvilket skete. Vi var altid til stede, når der kom transporter, og alt foregik på en ordentlig måde."

Viggo F. Møller skriver i sine erindringer "Seks uger i Horserød": "Den eneste af os, der kom over til Afdeling I (Lille Lejr tug) var Warburg, og det var i sin egenskab af læge. En tysk læge fandtes ikke i lejren, og når nogen blev syg var det jo nemmere at hente Warburg end at sende bud efter en læge fra Helsingør. Og Warburg gjorde uden at protestere tjeneste som frivillig, ulønnet lejlæge. Han havde rum overfor mit, og Gud ved hvor mange gange jeg hørte ham blive banket op om natten – særlig slemt blev det, da jødeforfølgelserne var sat ind, og Horserød I blev brugt til opsamlingssted for jødiske flygtninge, som tyskerne havde fået fat på.

Jeg husker en morgen, hvor Warburg

"Jødelejren" – som den ser ud 2007. Bagerst ses barak 19, til højre barak 20 og til venstre barak 21.

kom tilbage ovre fra Horserød I efter at have arbejdet med et dødsygt menneske hele natten – og reddet hans liv. Det var en flygtning, og dødsfaldet ville have været ubehageligt for kaptajn Jäger, der havde ordre til, at alt i lejren skulle forløbe "glat". Op ad dagen mødte han derfor nede hos os selv, og stående midt på pladsen takkede han officielt Warburg i de højtsvungne vendinger, tyskerne nu engang bruger ved sådanne lejligheder. Warburg stod uanfægtet, og da Jäger var færdig, sagde han roligt og nøgternt: Der er aldeles ikke noget at takke mig for. Jeg er læge. Hvis det havde været Dem, det drejede sig om, ville jeg også have gjort hvad jeg kunne for at redde Deres liv. – Hvorefter han nikkede til afsked og vendte sig om, ikke uhøfligt eller blot demonstrativt, men dog på en meget talende måde".

Viggo F. Møller skriver videre: "Det var nogle slemme dag, de følgende. Hver dag blev nye jødiske indfangne flygtninge bragt til lejren. Kommunisterne var ført bort fra afdeling I (Lille Lejr tug) og sendt til Tyskland, og de gamle, elendige barakker ovre i det sumpede terræn fyldtes af jøder, danske og fremmede imellem hverandre, stakkels mennesker, som var berøvet alt, revet bort fra slægt og venner, uden hjælpemidler, uden støtte i et sammenhold, forvirrede og syge. Warburgs humør, når han kom tilbage fra et af sine besøg derovre, var under nulpunktet. De er så dumme, sagde han en dag op-

givende, de forstår slet ikke at indrette sig".

Bo Bramsen skriver i bogen "Blandt 100 gidsler i Horserød" om overlæge, professor, dr.med. Erik Warburg bl.a.: "Arresteret 29. august og i Horserød til 9. oktober. I lejren opnåede han respekt i kraft af sin stilling som fremragende læge, men tillige som den charmerende, arrogante og kyniske verdensmand, han var – både hos sine lejrkammerater og i den tyske lejrledelse. Ingen vil glemme synet af ham og Hauptmann Jäger, der sammen spadserede på lejrpladsen den 20. september, efter at han til Jägers store lettelse havde reddet familien Oppenheim fra kollektivt selvmord. Også i Valdemar Koppels beretning om sine dage i jødelejren vil læseren møde Erik Warburg som "Jødelejrens engel!"

7. oktober 1943 blev Warburg løsladt, og han fortalte inden han gik, at jødelejren nu var oppe på 200 personer. Nattens fangster havde været store på grund af, at en stikker i Gilleleje havde været "behjælpelig" – efter at have modtaget penge af de ulykkelige mennesker, havde han angivet dem! Natten mellem 6. og 7. oktober 1943 blev 80 jøder taget til fange, efter at have gemt sig på loftet af Gilleleje Kirke.

"Blandt 100 gidsler i Horserød 1943" af Bo Bramsen.

Blandt de 276 jøder, som har været interneret i Horserødlejren, er en del for-

ældre med små børn. I Jørgen Barfods bog "Helvede har mange navne" er mange børn anført, som har måtte tage turen med forældrene til koncentrationslejren Theresienstadt.

Som tidligere beskrevet, er en del af de internerede jøder blevet angivet af en stikker. Nogle er blevet anholdt under forsøget på at blive sejlet til Sverige. De sidstnævnte transportere var meget risikofyldte. Den sidste forhindring i at komme til det neutrale Sverige, var at komme over Øresund. Desværre blev mange af disse både opdaget af de tyske patruljebåde, og både de flygtende jøder samt bådførerne blev anholdt. På nedenstående billede er 2 bådførere netop blevet anholdt af en tysk patrulje.

Den tyske propaganda i den legale danske presse forsøgte at tilvejebringe et positivt syn i den danske offentlighed på jødeaktionen ved, helt uden hold i virkeligheden, at fremstille aktionen som en forudsætning for løsladelsen af de danske soldater, der var blevet interneret den 29. august 1943 ved at indrykke artikler som ovenstående eksempel.

Oplysninger fra Frihedsmuseet i København

Om selve transporten til koncentrationslejren Theresienstadt har 2 overlevende jøder fortalt, at transporten foregik i kreaturtogvogne, og i hver togvogn skulle der være 50 voksne – børn var ikke med i dette tal. Det vil sige, at udover 50 voksne kunne der være 20 – 30 – 40 børn, idet de jo ikke talte. De kunne ikke huske, hvor lang tid køretiden i kreaturtogvognene varede, men i hvert tilfælde 3 til 4 døgn uden mad og uden vand. Hver gang toget standsede, kunne de trække døde mennesker ud af vognene.

Vi sejlede jo bare

Thorald Nielsens rolige øjne viser ingen antydning af de dramaer, han var tæt på, og en del af, som sømand under anden verdenskrig.

Men under eftermiddagskaffen serveret i familiens hyggelige havestue, hvor den danske sommer er meget nærværende med skiftevis bagende sol og trommende regn på verandataget, fortæller han en historie, der står i diame-tral modsætning til det rolige liv, som omgivelserne indikerer.

Måske var det den tætte beliggenhed til vandet, der fik skomagersonnen Thorald Nielsen, der er født og opvokset i Dragør, til at tage ud at sejle som knap 16 årig.

Den 18. september 1939 kunne Thorald Nielsen, der også havde sejlet med Georg Stage, fejre sin 17 års fødselsdag, medens skoleskibet "Danmark" stod ind i New Yorks havn.

Fra New York gik togtet videre langs østkysten af USA og rundt Vestindien, blandt andet til de tidligere danske øer, og da Danmark blev besat af tyskerne den 9. april 1940, lå "Danmark" i Jacksonville i Florida, hvorfra de skulle have begyndt hjemrejsen.

Thorald Nielsen kunne nok være kommet hjem på dette tidspunkt, hvor USA endnu ikke var med i krigen, men han påmønstrede i stedet i maj måned et norsk skib, der gik i fart mellem Nord- og Sydamerika.

I foråret påmønstrede Thorald et andet norsk skib, der lastede krigsmateriel i Halifax bestemt for Ægypten. Det bragte ham, p.g.a. tyskernes delvise blokade af Middelhavet, på en lang tur syd om Afrika, 60 døgn undervejs, og som det ikke var nok, sejlede de efterfølgende fra Ægypten til Indien, hvor skibet fik last ombord til England.

Tilbage i Liverpool afmønstrede Thorald og kom derefter ud at sejle med de danske skibe, der på det tidspunkt sejlede under engelsk flag. Thorald sejlede på forskellige skibe, både på kystfart og adskillige rejser til Island og Canada.

Thorald fortæller, at nogle af disse rejser nok var nogle af de farligste, han var med på under krigen, idet de sejlede fuldt lastede med ammunition på vej til England. To gange oplevede den danske sømand at blive torpederet og overlevede mirakuløst begge gange.

s/s Birgitte blev torpederet i november 1942 på vej fra Southampton mod Bristol kanalen, 7 danske og 3 engelske søfolk omkom, mens s/s Inger Toft blev torpederet i marts 1945, efter invasionen i Normandiet i farvandet mellem Hebriderne og Skotland. Thorald overlevede også forliset af s/s Freddy, der påskemorgen 1942 blev sejlet i sænk af den engelsk navy trawler, som var deres eskorte på rejsen.

Samtidig med at oplevelserne fra krigens år har sat sit uafrystelige præg på Thorald, hvis beretning fra tiden blandt andet kan findes på Frihedsmuseet og i Sven Jans bog "Søfolk fra Dragør", gør han ingen stads af sig selv og sine omgivelser.

Vi sejlede jo bare, siger han som svar på, hvordan det var at være med i begivenhedernes centrum. Ingen tvivl om, at beskedenheden er ægte, men det er en kendsgerning, at de mange søfolk, der "bare sejlede", bærer en stor del af æren for de allieredes sejr.

Forberedelser

Fem sømænd fra Dragør var med på invasionens første dag, de to ombord på det samme skib s/s Tomsk, nemlig Thorald og nu afdøde Axel Magleby, der var maskinmester.

Thorald fortæller, at allerede i begyndelsen af 1943 bemærkede han at noget usædvanligt var i gære, idet s/s Avanca, som han på det tidspunkt sejlede med, fik påmonteret svært lossegrej, hvad de slet ikke havde brug for på det tidspunkt.

Senere skulle sømændene skrive under på, at de i givet fald var frivillige til at gå med i en eventuel invasion. Og da der var en vis tøven i første omgang, fortæller Thorald, at englænderne var elskværdige og forstående mennesker, der oplyste at pubberne havde åbent, så de kunne drøfte situationen der, og så komme tilbage og skrive under inden kl. 15. Og det gjorde de så.

D-Dag

Op til invasionen blev de instrueret i brugen af gasmasker. s/s Tomsk blev lastet med trucks og jeeps, og et par dage før afgang, kom de amerikanske soldater, der skulle køre bilerne ombord.

Kort tid efter fik de og soldaterne udleveret de såkaldte invasionspenge, der var dekoreret med trikolooren, så havde der været tvivl om bestemmelsesstedet forinden, var den nu ryddet af vejen.

På vej mod Kanalen passerede s/s Tomsk stedet, hvor Thorald første gang oplevede at blive torpederet, og man forstår, at hans tanker gik tilbage til den november dag, hvor han tilbragte syv lange timer på en overfyldt redningsflåde.

Skibe overalt

Thorald fortæller at da Tomsk nærmede sig Isle of Wright, mødte der dem et fantastisk skue. Der var skibe overalt, så langt øjet rakte, og det blev ikke til meget søvn den nat, for alle var sikre på at tyskerne havde noget i baghånden, alle disse forberedelser kunne da ikke være gået upåagtet hen. Men for de ombordværende på Tomsk skete intet. Skibet gik stille og roligt ind på kysten, ja helt op på stranden, der den dag i dag er kendt under sit kodenavn Utah.

Der var et voldsomt skyderi, men ombord på Tomsk var man tilskuer,

Foto af Thorald Nielsen, læg mærke til mærket MN i knaphullet. I begyndelsen af krigen var en ung mand i civil ikke velkommen på en pub. Da vi fik emblemet blev det anderledes, så snart folk så emblemet, fik man gratis øl, og folk kom over og trykkede en i hånden.

Generalforsamling

selv om de lå klods op ad slagskibe, der skiftedes til at bombardere ind over land. Buksebenene blafrede af trykbølgen. I hele syv dage lå Tomsk der, før det fik lov til at landsætte køretøjer, og den lange ventetid følte som et anti-klimaks.

Utilfredsheden blandt de amerikanske soldater var til at tage og føle på, de var jo indstillet på at de skulle ud at slås mod tyskerne, og så sad de der og kunne ikke få afløb for deres aggressivitet.

En del tid fordrev soldaterne med pokerspil, så nogle var helt blanket af, da de endelig kom i land. Andre havde fået tilsvarende større summer af invasionspengene.

Før tilbageturen til England skulle Tomsk have fyldt ferskvandstankene, og på vej ud til tankbåden blev det lille landgangsfartøj, der sejlede foran, ramt af en mine.

Naturligvis tænkte mandskabet på Tomsk på, om de også ville have aktiveret minen, hvis de havde ligget forrest, men som det nu gik, nåede de Englands kyst igen uden problemer. Som Thorald lakonisk konstaterer, var hans oplevelser i forbindelse med invasionen slut, og sammenlignet med andre episoder i krigens år "var det ikke noget at snakke om".

En sømand går i land

Som nævnt kom Thorald til at opleve endnu en torpedering efter at have deltaget i invasionens første bølge, men i oktober 1945 kom Thorald hjem med s/s Stal.

Modtagelseskomiteen på Langelinie bestod af svogeren og dennes motorcykel. Jeg var rædselsslagen, husker Thorald, der aldrig havde kørt på motorcykel.

Thorald havde ikke fået nok af havet, og begyndte derfor på navigationsskolen. Men det satte tuberkulose en stopper for. Til gengæld mødte han sin hustru Asta, der imidlertid gerne ville se lidt mere til sin mand end sømandshustruer normalt gør.

Juleaftensdag er vi en lille gruppe, der mødes om eftermiddagen ved mindeankret til en højtidelighed. Thorald er der altid uanset vejret. Ved den ceremoni der var ved mindeankret i maj 2005, var det Thorald der bar dronningens krans.

Indsæendt af Erik Kragelund

Lørdag d. 27. oktober afholdt Landsforeningen af Erhvervshæmmede, Sjællandsafdelingen, generalforsamling. Sædvanen tro blev dette arrangement afholdt på Bernadottegården, ligesom Bernadottegårdens beboere var inviteret til at deltage.

Der var i alt ca. 80 der deltog i generalforsamlingen, heraf var der ca. 25 fra Bernadottegården og Bernadotteparken, flere af disse deltagere er medlemmer af foreningen og har været det i mange år.

Foreningens formand, Mogens Henrik Nielsen, bød velkommen, og forsamlingen skulle derefter vælge en dirigent. Valget faldt på Kaj Christensen, der modtog valget.

Første punkt på dagsordenen var at konstatere, at generalforsamlingen var lovligt indvarslet, såvel i bladet Modstandskampen, som til de enkelte medlemmer. Derefter blev ordet givet til formanden, som aflagde beretning. I beretningen blev der omtalt de arrangementer, foreningen havde afholdt i løbet af det sidste år: Grundlovsfest på Bernadottegården, Landsmødet i august måned på Hotel Octavia i Roskilde, Turen til Neuengamme, Versen og Dalum, samt denne generalforsamling. Mogens Henrik fortalte om arbejdet med at hjælpe tidl. modstandsfolk og enker med erstatninger, medicinregninger, begravelseshjælp og forskellige spørgsmål, som der måtte opstå blandt medlemmerne. Mogens Henrik omtalte det gode samarbejde med Arbejdsskadestyrelsen, og den hjælp der bliver ydet derfra.

De kammerater der var afgået ved døden det sidste år blev mindet.

Beretningen blev godkendt, og ordet blev givet til Harry Henriksen, der aflagde regnskab. Som sædvanligt havde foreningen en god økonomi, og forslaget om uændret kontingent blev da også vedtaget. Sammen med regnskabet.

Derefter var der valg, Erik Tanne og Harry Henriksen modtog ikke genvalg. I deres sted blev Torben Madsen og Benny Rasmussen valgt ind. Sidstnævnte skulle varetage hvervet som kasserer efter Harry.

Resten blev genvalgt.

Mogens Henrik takkede de to afgåede bestyrelsesmedlemmer for deres gode samarbejde i bestyrelsen, Harry Henriksen blev især takket fordi han med kort varsel overtog regnskabet ved den foregående kasserers død.

Der var ikke indkommet nogle forslag fra medlemmerne, og man brugte nu nogen tid på at drøfte om der fremover skulle arrangeres ture til tidligere lejre. Dette var der stor stemning for, og der blev nedsat en gruppe, der skulle arbejde videre med dette spørgsmål. Mogens Henrik lovede at være behjælpelig med at søge tipsmidler.

Generalforsamlingen blev afsluttet, og dirigenten takkede for god ro og orden. Vi sang derefter "En lærke letted", før der blev budt til bords.

Inden dagen var helt forbi sang vi frihedssangen sammen, og alle var enige om, at det havde været en god dag.

Emmy Reitoft

Billede fra Grundlovsfesten der blev omtalt i formandens beretning.

Torpederet i Sydatlanten

Af Ole Kiil

(forkortet af redaktionen)

Det vil sikkert være bekendt, at den danske handelsflådes skibe, hvadenten de er malet blå eller røde, som det nu er på mode, hvadenten de hedder noget med Mærsk, Dan eller noget andet, fortrinsvis sejler på fremmede havne i fart mellem alverdens lande. Således var det også før krigen, og da den 9. april kom med Hitlertysklands besættelse af Danmark, var der følgelig nogle skibe, som befandt sig udenfor det, vi kaldte spærrezonen. Hovedparten af disse skibe søgte til allierede havne og gjorde fælles sag med englænderne og franskmændene, og det siges med en vis ret, at de danske søfolk blev Danmarks første frihedskæmpere.

Den 9. april 1940 var jeg som ung matros ombord i rederiet Lauritzens damper "Maria", et køleskib, som nogle dage forinden havde indtaget en last frugt i Buenos Aires, nede i Argentina. Vi var nu på vej nordover, skulle losse i Oslo, Gøteborg og København, så vi glædede os til snart at skulle se familie og venner igen. Men således skulle det ikke komme til at gå. Vi befandt os ud for Nordbrasilens kyst, og vi fik her ordre til at sejle til den nærmeste neutrale havn. Om morgenen den 10. april ankom vi til Pernambuco, der ligger ved Sydamerikas nordøstlige hjørne. Vi blev fortøjet og afventede i de næste dage begivenhedernes gang. Der skulle komme til at gå næsten 3 måneder, før vi endelig fik tilladelse til at sejle op til Nordamerika for at losse lasten, som naturligvis ikke kunne blive ved med at holde sig i det uendelige, selv om køleanlægget virkede upåklageligt. Det var æbler, pærer og druer vi havde i lasten.

I begyndelsen af juli ankom vi til New York, vi fik lasten losset og gik så til oplægning på Hudson floden, hvor vi så igen kunne vente på en afgørelse. Da vi havde ligget der i 14 dage, traf jeg en rask beslutning og forlod det gode skib Maria sammen med en kammerat. Vi fik hyre hos Standard Oil på et tankskib. Det forblev i fart på Nord- og Syd-

amerika. De fleste laster hentede vi i Hollandsk Vestindien, på den lille ø Aruba, som ligger ud for kysten af Venezuela. Her måtte vi danske, der var ombord, i begyndelsen lide den tort, at myndighederne nægtede os landlov, hvorimod vore kammerater af anden nationalitet havde fuld bevægelsesfrihed. Senere blev det dog ændret, da man fik mere forståelse for Danmarks vanskelige stilling. Året ud og det følgende år 1941 forblev jeg i tankskibsfarten, som bragte os adskillige gange til New York, Boston, Baltimore og andre østkysthavne. Vi gjorde også lange rejser til Sydamerika.

Ved Japans uventede angreb på Pearl Harbor kom USA med ét slag ind i krigen, og vi fandt os nu engageret på en helt anden måde. Den tyske flåde sendte omgående en sværm af undervandsbåde helt over til Amerikas østkyst, hvor de blev en dødsens farlig trussel for al sejlads. De opererede med stor dristighed og havde held til at torpedere en mængde skibe og sprede død og ødelæggelse.

Tidligt på året i 1942 forlod jeg Standard Oil og tog ophold i New York. Mine planer om at komme på navigations-skole hjemme i Danmark var gået i vasken den 9. april. Men nu åbnede der sig en mulighed for at søge en videre uddannelse i det fremmede. Jeg fulgte i de kommende måneder et kursus i navigation på Manhattan og kunne i juli mønstre som 4. styrmand på en damper på 7000 tons, "Scapa Flow", der tilhørte den amerikanske forbundsregering ved et krigsorgan, der hed U.S. War Shipping Administration. Synderlig glad for skibet var jeg ikke til at begynde med, og jeg kom ombord midt i et håbløst reparationsroderi, men efterhånden kom der skik på tingene. Vi begyndte at laste krigsmateriel af forskellig art, og selv om vort bestemmelsessted officielt var hemmeligt, blev jeg dog hurtigt klar over, at rejsens mål var Vestafrika.

Da lasten var inde, flyttede vi ud på strømmen og ventede nogle dage på samlingen af den konvoj, som vi skulle følges med. Omsider stod vi til søs, ca. 40 skibe eskorteret af nogle mindre krigsfartøjer. Allerede den første nat søgte vi ind bag minespærringen ved

Delaware floden, og den næste nat indenfor i Chessapeake bugten. Af hensyn til undervandsbådsskibet undgik man så vidt muligt at sejle langs kysten om natten. Amerikanerne havde ikke ventet at få en undervandsbådskrig i de hjemlige farvande og var derfor dårligt forberedt. Det gav sig især udslag i manglen på egnede eskortskibe. De få man rådede over, måtte man strække mest muligt og i øvrigt lade handelsskibene klare sig selv i de områder, hvor man regnede med mindst fare, f.eks. på det åbne ocean, hvor det for en u-båd kunne være som at søge efter en nål i en høstak.

Efter afsejling fra Trinidad havde vi derfor kun beskyttelse nogle få dage og blev så overladt helt til os selv. For fuld kraft sejlede vi østover, men på den besynderlige måde at vi zig-zaggede os frem. Når vi havde sejlet en bestemt kurs 5-10 minutter eller et kvarter, gjorde vi en skarp drejning til en af siderne med den hensigt at vildlede evt. undervandsbåde og gøre det vanskeligt for dem at komme på skudhold. Helt tilfældige drejninger var det ikke, for vi sejlede efter forskellige diagrammer, som efter særlige mønstre angav hvornår og hvor mange grader vi skulle dreje, samt det procentvise distancetab. Et specielt zig-zag ur blev indstillet efter diagrammet, til at brumme med de rigtige minutintervaller.

Alt gik godt; vi havde fint vejr på disse breddegrader med sol og flyvefisk, og efterhånden var vi 60 mennesker ved at blive rystet sammen i vor egen lille verden, hvor alverdens mærkelige folkeslag syntes at have sat hinanden stævne. Ganske vist var kaptajnen og de øvrige styrmænd amerikanere, men ellers var der en blandet forsamling af englændere, portugisere, brasilianere, folk fra Honduras og Puerto Rico, Filippinerne og Spanien, en hel fyrbøderbesætning fra Egypten, en stor negerkok fra Harlem, en estlænder, en letlænder, en nordmand og jeg selv som eneste dansker. Da skibet var armeret med en ret svær agterkanon og antiluftskytts i 8 tårne, var der foruden den egentlige besætning 26 marinegaster ombord under kommando af en løjtnant. Han var ikke til at spøge med,

og han påså nøje at enhver gjorde sin pligt. Han var ikke lige populær i alle kredse. I det store og hele gik det forbausende godt for de mange fremmede elementer at leve og arbejde sammen.

Den 6. november 1942 sejlede vi fra Freetown med en last manganmalm, et meget vigtigt strategisk produkt til stålindustrien i krigens tjeneste. Malmen var tung og fyldte kun lidt i lastrummene, som derfor skulle kompletteres med et produkt af større omfang. Det blev en mindst lige så vigtig vare, nemlig gummi.

Kaptajnen havde forinden meddelt, at der var rapporteret en meget livlig u-bådsaktivitet udfør kysten med mange torpederinger, og han opfordrede derfor til den allerstørste påpasselighed med udkikken og mørkelægningen. Hvad der havde bragt det store antal tyske ubåde til disse farvande vidste ingen. Først senere fik vi forklaringen, som var de allieredes invasion i Nordafrika. Det var lykkedes at få tyskerne til at tro, at landsætningen af store styrker ville ske i Vestafrika. Dönitz og Raeder sendte derfor ubådene sydpå - med det resultat, at de allierede næsten uhindret kunne gå i land i Nordafrika.

De første dage til søs gik uden særlige hændelser, og vi regnede nu med at være kommet gennem den værste farezone. Admiralitetet må have været af samme mening, for den 12. november blev der givet signal til kon-

vojens opløsning. Alle skibene skulle fortsætte rejsen hver for sig, sprede sig for alle vinde over havet, og vore eskortskibe vendte stævnen rundt og forsvandt med kursen mod Afrika.

Den næste morgen befandt vi os helt alene på et roligt hav, og alle var ved godt mod. Dagen efter, den 14. november, indtraf der et uheld. Maskinchefen meddelte, at der var konstateret en lækage på en af kedlerne, som man var nødt til at slukke for at kunne udbedre. Det nedsatte farten med en tredjedel, ubehageligt i krigstid, hvor fart er en vigtig sikkerhedsfaktor. Men hvad - den slags må man tage som det kommer. Jeg havde vagt på broen fra kl. 8 morgen til kl. 12, hvor jeg blev afløst af 3. styrmand. Alt var fredeligt med moderat sø og spredte regnbyger. Efter en hyggelig lunch i messen sammen med den øvrige officersbesætning sludrede jeg en halv times tid med de to kadetter og fandt så, at tiden var inde til en skraber med henblik på min næste vagttjeneste. Vi havde den regel ikke at klæde os af, og jeg lagde mig derfor som sædvanligt på køjen iført et par bukser og en skjorte. Da jeg havde sovet en times tid, vågnede jeg ved et tordnende, sønderrivende brag, og skillevæggen, som delte mit kammer fra løjtnantens, styrtede ned over mig. Mærkværdigvis havde jeg straks den havarerede kedel i tankerne og antog, at det måtte være den, der var sprunget i luften. Et nyt brag af samme slags

og en voldsom rystelse bragte mig på andre tanker, det måtte være torpedoer som havde ramt os. Instinktivt greb jeg min redningsvest, som lå under køjen og fik den på. De næste kostbare sekunder blev med skam at melde spildt på en besynderlig ting: jeg syntes at jeg måtte have mine sko på og rodede febrilsk med nogle genstridige snørebånd...

På et øjeblik var jeg så ude på broen, hvor alt var larm og vild forvirring. Skibet var i færd med at synke, og forenden var allerede under vand. Folkene, som boede under bakken, kom sværmende agterover, og kaptajnens gennemtrængende stemme rungede med ordrer om at fire bådene af. I hastigt løb gik det ned ad trapper, over 3 luger, som var delvis bortsprængt, og til båd nr. 1 hvor jeg hørte til. Netop som jeg lagde hænderne på et fald for at kaste los, forsvandt dækket under mine fødder i en tordnende malstrøm, som greb os og sugede os under, idet skibet sank. Det smertede i mit ene ben, som kurede langs et stag på agtermasten, og delvis fra bevistheden følte jeg mig hvirvlet rundt i enorme, oprørte vandmasser.

Hvor længe jeg var under ved jeg den dag i dag ikke, men min redningsvest bragte mig op midt i et mærkeligt skum. Hvor skibet var gået ned, var der en cirkelrund plet, fyldt af drivgods og svømmende mennesker. Chokerede mennesker. Nogle begyndte at kravle op på vores 4 redningsflåder, som heldigvis havde været forsynet med automatiske slippeapparater, således at de var kommet fri, da skibet sank. Årerne på flåderne kom ud, og der blev roet rundt for at redde kammeraterne. Vi var også så heldige at finde en af vore både i nogenlunde stand, drivende og fyldt med vand. De øvrige var sprængt i stumper og stykker og spredt som pindebrænde.

Da alle synlige ved fælles hjælp var blevet bjerget, samledes vi og holdt mandtal. Et sørgeligt resultat, vi var kun 30 tilbage og havde således mistet lige så mange af vore kammerater.

Til trods herfor herskede der blandt de overlevende en besynderlig overstadig stemning, en galgenhumor om man vil; et par spøgefugle lykønskede gensidigt hinanden, fordi deres fælles kreditor i kortspilsgæld, hovmesteren var forsvundet.

Ole Kiil omgivet af gode minder fra sin tid som sømand.

Andre, som under opholdet på guldkysten var blevet idømt bøder for udeblivelse fra arbejde, udtrykte deres tilfredshed med, at kaptajnen samt hans kompromitterende skibsdagbog var blandt de savnede. Man skal måske ikke dømme disse menneskers opførsel for hårdt, for chancerne for at de selv skulle slippe godt fra dette skibbrud var på daværende tidspunkt overordentlig små. Pludselig observerede én, at en undervandsbåd, vor banemand, brød overfladen i nærheden og stævnede mod os. Den kom tæt hen til os, og dens kaptajn forlangte oplyst navnet på vort skib, dets størrelse, bestemmelsessted, lastens art, osv.

Jeg bad om hjælp til en af vore egne marinefolk, som havde en stærkt læderet arm, og en blikdåse med forbindingssager blev kastet over til os. Da vi på grund af overskyet vejr i et par dage ikke havde haft observationer, var jeg ikke helt sikker på vores position, og bad tyskerne opgive deres bestik. Det stemte med mit, 120 Nord og 300 Vest, 1000 sømil fra nærmeste land. På dette sted forlod undervandsbåden os og snart var den ude af syne.

Mørket kom hastigt, og vi indrettede os for natten på de ubekvemme flåder, hvor søen bestandigt vaskede op gennem tremmebunden, som vi lå på. Megen søvn blev det ikke til, men en makaber koncert af klaprende tænder. En uendelig lang, kold nat, selv om vi var i troperne.

Næste dags morgen fik vi båden gjort klar og med en redningsvest stoppet en læk, som den havde. Det viste sig, at vi 30 mand lige med nød og næppe kunne være i båden; liggeplads kunne der kun være tale om for et par sårede, som vi havde, og en kanoner som var syg af malaria og havde høj feber. Nødproviant og en del drikkevand fik vi gjort plads til. Som eneste overlevende styrmand havde jeg kommandoen over båden. Vi satte sejl, lod flåderne drive bort, og håbede at finde redning før eller senere. Når jeg før nævnte, at nærmeste land lå 1000 sømil borte, er det ikke helt rigtigt, idet De Kapverdiske Øer faktisk lå nærmere, kun 450 mil borte.

Retningen var imidlertid nordøst, hvorfra passatvinden normalt skulle blæse, og krydse os op mod den kunne vi ikke. I bæltet omkring ækvator kan vinden imidlertid svinge, og

skiftevis havde vi netop sydlig vind.

I to dage kom vi ret godt fremad; så forsvandt vinden totalt, og vi havde nogle skrækkelige dage under en glødende skyfri himmel på et glødende spejlblankt hav, hvor tørsten nagede os. Dagsrationen var sat til et absolut minimum for at strække vor sparsomme drikkevandsbeholdning. Om sider kom så vinden igen, men denne gang var det den friske stive passat, stik imod, og dermed var den første plan væltet. Hvad var der nu at gøre? Båden egnede sig bedst til at sejle med agterlig vind, og efter kortet havde vi kun 1800 sømil til Vestindien. På en måned måtte vi kunne klare det, og af fast føde, beskøjter og lignende havde vi rigeligt. Værre var det med drikkevand, men vi måtte vel kunne slå en streg sydover og hente regnvand ved ækvator, når der blev brug for det.

Forslaget vandt tilslutning, og kursen blev lagt om, men ak, efter et par timer måtte vi opgive det. Båden var ved torpederingen blevet slemt medtaget. Der var en knæk i kølen og en sidedrejning i agterenden, som bevirkede, at vi ikke kunne styre med kraftig vind agterind. Båden girede og slingrede som en beruset mand, og to mænd ved styreåren kunne med al deres kraft intet stille op. Nedslående var det, men vi måtte nok engang vende, og kursen blev sat i bidevind tilbage mod Afrika. Det gik bedre, men småt fremover og med stor afdrift.

Efter en uge døde vor malariapatient, som vi ikke havde kunnet hjælpe uden det livsvigtige medikament Kinin. Vi syede ham ind i et tæppe og lod ham stille glide i havet efter en kort andagt af en forsamling af protestanter, katolikker og muhammedanere, som her befandt sig i samme båd. De fleste tænkte måske, hvornår bliver det min tur?

Det daglige svind i drikkevandet var en alvorlig kilde til bekymring, til ærgrelse og stridigheder med optræk til mytteri. Der var for så vidt enighed om, at dagsrationen måtte være den mindst mulige, og den bestod i en bundskjuler per mand morgen, middag og aften i et fælles blikkrus, som på skift vandrede frem og tilbage fra ankret, hvor jeg fyldte i med et lille mål fra min plads i agterenden. Da vi ikke havde nogen form for skriverekvitter, kunne der ikke føres nogen sikker rationskontrol, og det måtte derfor være en tillidssag, at hver nøjedes med

én ration og ikke uretmæssigt tiltog sig en ekstra ved påstand om ikke at have fået tidligere. Folk, som ombord på skibet havde haft et horn på siden på hinanden, blev ikke bedre venner ved konstant at være så tæt på hinanden, som de måtte være i båden, og gang på gang kom det til voldsomme mundhuggerier og gensidige beskyldninger om svindel og snyderi, når drikkevandet blev delt ud.

Det hele kulminerede en nat, da Monteiro, en brasiliansk matros, en af vore mest pålidelige og dygtige søfolk, slog alarm, da han opdagede, at en af Nassers landsmænd var ved at stjæle vand. Den afslørede vendte resolut beskyldningen, og påstod at det var ham, der havde overrasket brasilianeren i at stjæle. Våben til håndhævelse af ret og orden fandtes der ikke i båden, men jeg sikrede mig for alle tilfælde en kapøkse, som hørte til bådens inventar. Sagen blev ved dag gry afgjort med en alvorlig advarsel. De øvrige egyptere havde taget stormende parti for deres landsmand, hvis uskyldighed de bedyrede. Enkelte holdt sig passive, men et stærkt flertal lod mig uopfordret tydeligt forstå, at jeg kunne regne med deres støtte i tilfælde af senere uroligheder.

Tørsten, som følge af de knappe vandrationer, blev på intet tidspunkt så voldsom, at man kunne frygte helt katastrofale reaktioner som at drikke havvand eller at nogen skulle vælge at gå over siden, men den plagede os til stadighed. Ustandselig og især i de lange nætter gik ens tanker på vandring. Barndommen, skoletiden og ens hele tidligere tilværelse passerede revy, og ingen periode, situation eller tildragelse fra dengang var det muligt at gennemtænke eller blot strejfe i tankerne, uden at man uvægerligt kom til at forbinde det med en af de eksisterende muligheder for at kunne stille sin tørst. Tænkte man på dem derhjemme, drejede tanker sig til pumpen i bryggerset, som med et par slag bragte en strøm af friskt og køligt vand op fra brønden. Hvilket frådseri med den kostelige gave, når der blev vasket eller gjort rent i huset. Tænkte man på skoletiden, så man ustandseligt for sig drikkefontænen, hvor en kølig strøm til stadighed rislede. Anderledes var den barske virkelighed her, hvor en mundfuld plumret ildelugtende ferskvand, som man kun nænnede at synke dråbevis, var det lyspunkt som vi med

længsel så hen til tre gange i døgnet.

I bådens udrustning fandtes en del fiskegrejer, og der var flere, som til tidsfordriv havde snøren ude. Vi fangede også et par mindre fisk. Der blev smagt på det rå kød, men det var bestemt ingen delikatesse. Trangen til fast føde var i det hele taget nærmest lig nul. Som dagsrationen var der fastsat et par knastørre kiks, et stykke chokolade og et par bolcheagtige mælke-tabletter. Sjældent blev der fortæret mere end den halve ration, og man gav frivilligt afkald på resten.

Den 12. dag begyndte det til vor glæde at trække sammen til regn. Efterhånden trak småbyger op i nærheden, men de havde en sær evne til at gå uden om os. Når det begyndte at dryppe, blev sejlet omgående bjerget og udspændt over os i båden, for at fange nedbør. I midten var der lavet et hul, og en mand sad under det med en dåse for at samle, hvad der måtte komme.

Det blev til mange resultatløse manøvrer, som efterhånden gik os på. Omsider fik vi dog regn, og det strømmede ned over os. Desværre var sejlet så gennemsaltet, at det første vand

måtte kasseres, men det blev snart bedre, og humøret voksede med vandstanden i tanken. Rationen blev sat op, og lysten til fast føde, som havde været halvt forsvundet, begyndte at komme igen.

Den 15. dag så vi for første gang et livstegn, som viste at vi ikke var helt alene på havet, nemlig røgen fra en damper langt borte. Stor var vor skuffelse, da røgen snart forsvandt bag horisonten. Mere end nogensinde følte vi os alene og forladt.

Den 17. dags formiddag var vi travlt beskæftiget med at samle regnvand. Vi kunne nu glæde os over fulde tanke, men let er det ikke at gøre mennesker tilpas. Nu var vi pludselig ved at have fået nok af al den væde – surt. Og vådt som vi havde det, med flere døgn uden en tør trævl på kroppen. Fodtøjet, som nogle havde haft med, blev slimet og ækelt, og til sidst kastet overbord. Pludselig er der en der råber: et skib, et skib. Helt bag på os var det kommet, der viste sig at være flere, og alle blev ellevilde af glæde, men – helt sikkert var det dog ikke at vi ville blive observeret, da afstanden endnu var ret stor.

Vi jublede, da skibene, en konvoj

viste det sig at være, blev større og større. Nu drejede en korvet af og stævnede ned mod os, blinkende med morsesignaler for at tilkendegive, at man havde set os. Snart lå vi på siden af "HMS Armeria", og stærke arme greb os, en efter en, efterhånden som vor båd skød op på en bølgetop. En skægget, miserabel og pjaltet flok, svage og slappe i knæ og ben, som ikke ville lystre os, stod vi nu på korvettens dæk og fik en hjertelig modtagelse af de brave briter. Man hjalp os under dæk, kom frem med en strong cup of tea, og siden andre herligheder, efterhånden som de mente, at vi kunne tåle dem.

Straks da vi havde forladt vores redningsbåd, blev den sendt til bunds af nogle maskingeværssalver fra korvetten. Den havde tjent os godt, men kunne ikke tages ombord, og måtte ikke forlades drivende, da den kunne vildlede eller være til fare for andre skibe.

I 17 døgn havde jeg ikke sovet, og den første nat på korvetten blev der heller ingen søvn. En mærkelig blanding af uro og glæde fyldte en ved at være blevet givet tilbage til livet.

Læserbrev

De troede – til det sidste

I Modstandskampen september 2007 bragtes en artikel med overskriften "Tur til Midtjylland". Det var en 2-dages tur til Århus, Skæring Hede, Randers og Hvidsten den 9. og 10. juni 2007 arrangeret af Sammenslutningen af Erhvervshæmmede fra Frihedskampen Sydøstjysk afd. Artiklen var ledsaget af fotos af mindstenene de nævnte steder, hvor der blev lagt en buket blomster, og det nævntes, at på Skæring Hede blev fem af Major C.C. Nielsens kammerater skudt.

I forbindelse med 60-året for henrettelserne på Skæring Hede skrev jeg dette indlæg, som blev bragt i Århus Stiftstidende 15. juni 2003:

På hovedbiblioteket i Århus ligger for tiden en lille folder med titlen "Henrettelserne i Skæring den 2. december 1943". Forsiden prydes af et smukt farvefoto af mindstenen på Skæring Hede med navnene på de henrettede, og fol-

deren indeholder bl.a. citater fra deres afskedsbreve.

I dag – 60 år efter – er det forstemmende at se, hvad der optager sindene i Danmark. Ikke blot udtaler en præst, Torkild Grosbøll, Taarbæk, at han ikke tror på Gud, men han tilføjer: "Gud er død, og det er godt". Lige så gudsbespotteligt er hans udsagn om Jesus: "Jesus var et mentalt hittebarn, hvis overspændte mor bildte ham ind, at han var guddommelig".

Disse stærkt blasfemiske udtalelser står i skærende kontrast til nogle ord i afskedsbrevene fra frihedskæmperne.

De skriver til forældrene bl.a.:

"Jeg har nu til morgen fået besked på, at jeg skal dø... jeg tager det roligt, for jeg har givet hele mit liv i Guds hånd..."

"Mor og far, jeg går rank og rolig ind i evigheden, jeg ved jo, at blot man tror på Gud, da har man intet at frygte..."

"Jeg kan dø rolig. Jeg har lige været til altergang. Guds vilje ske..."

"Jeg har lige talt med en tysk præst, og mor, du skal vide, at jeg går i døden som en troende mand, jeg ved, at vi engang skal mødes igen, og så er det hele ikke så svært. Jeg kommer til at tænke på det lille vers: 'Kæmp for alt, hvad du har kært'. Gud være med jer alle..."

Frihedskampen var også en kamp for den ytringsfrihed, som en dansk præst nu benytter til at besudle sit eget – kirkens – hus.

De mange ord, der i den sidste tid er blevet sagt og skrevet for og imod Torkild Grosbøll og hans vantro, må forstumme over for afskedsordene fra frihedskæmperne, der troede – til det sidste.

Hvad Torkild Grosbøll ville have sagt til sine ganske unge landsmænd i deres skæbnetime, behøver vi ikke at spørge om. Med sit afstumpede Guds-syn ville han uvægerligt være kommet til kort ved mødet med deres afklarede syn på liv og død – i Guds hånd.

Kamma Ankjær

Hollycaust

– koncentrationslejre og ghettoer i spillefilm

Af Christine Hatzinger, M.A.
Belyst ud fra eksemplet
"Jakob, der Lügner"

"18 – 20-åriges forestillinger om forfølgelse og voldelige forbrydelser under nazismen prægtes i stadig højere grad af spillefilm. De påvirker også forventningerne til besøg på mindstedet for koncentrationslejre." Med disse ord indbød studiecentret på mindstedet for koncentrationslejren Neuengamme i slutningen af april til et weekend-seminar med titlen "Hollycaust – koncentrationslejre og ghettoer i spillefilm". Under ledelse af historikerne Wiebke Johansen og Ulrike Jensen fra Hamburg var det tænkt som et efteruddannelseskursus for undervisere, der havde med pædagogisk arbejde at gøre. Således deltog ved siden af historielærere også repræsentanter for helt forskellige offentlige såvel som private uddannelsesinstitutioner.

Som indledning viste lederne af seminaret en collage med scener fra ældre og nyere spillefilm med temaet ghetto – deportation – holocaust. I forbindelse med den efterfølgende tur rundt på koncentrationslejrens område skildrede Ulrike Jensen og Wiebke Johansen, der også begge arbejder som freelance medarbejdere ved Hamburgs museumstjeneste og fører skoleklasser og andre grupper rundt i den tidligere koncentrationslejr, med hvilke spillefilmsprægede forestillinger de unge kommer til et mindsted for en koncentrationslejr: allerede ved første øjekast ud over den tidligere fangelejr konstaterer de mangelen på barakker, ved lejrens banegård savnes en rampe, krematoriet – hvor der i dag kun er et rekonstrueret grundrids for at markere stedet – forveksles med et gaskammer, "straffebunkerens" blotlagte fundamenter føles som for små til virkelig at have været livsfarlige og kommandanten Max Paulys bolig kaldes nærmest uanselig sammenlignet med Amon Göths villa i Spielbergers film "Schindlers Liste".

På de historiske steder blev det såle-

des tydeligt klart for deltagerne i seminaret, hvilke sætstykker et KZ-mindsted skal bestå af, nemlig barakker, ramper, gaskamre og kommandantvillæer. Mangler disse ting, skuffes de unge over deres besøg.

På samme måde forbinder de overvejende en koncentrationslejr med forfølgelse og tilintetgørelse af jøder. Museumspædagogerne må først møjsommeligt lære de unge, at der i koncentrationslejren Neuengamme og dens talrige udelejre overvejende har været andre fangegrupper så som politiske fanger, Jehovas Vidner, homoseksuelle, sigøjnere, såkaldte "asociale" og "kriminelle" samt krigsfanger og udenlandske tvangsarbejdere, som ikke døde i gaskamre, men som derimod blev tilintetgjort p.g.a. hårdt arbejde i for tyndt tøj, manglende ernæring og utilstrækkelige hygiejniske forhold.

For at undersøge påvirkningen fra spillefilm som årsag til de ovennævnte fordomme, henholdsvis forventninger, sammenlignede man i løbet af to dage efter hinanden de to filmatiseringer af Jurek Beckers roman "Jakob, der Lügner", der udkom i DDR i 1969. Mens forfatteren i 1974 havde medvirket som rådgiver ved Frank Beyers østtyske DEFA-filmatisering, nåede han omkring 25 år senere ikke at opleve Peter Kassovitz' Hollywood-produktion.

I diskussionen omkring den første film, nåede deltagerne meget hurtigt til det punkt, hvor man tænkte over alt det, der havde manglet i skildringen af ghettoen, nemlig tilstedeværelsen af de tyske soldater i støvler og uniformer, schæferhundene, de døde på gaderne, traditionelt jødisk liv samt de trange kår i de overfyldte lejligheder. Dermed gik det ikke de voksne meget bedre end de unge, hvis forventninger til en "rigtig koncentrationslejr" blev skuffet over besøget i den tidligere koncentrationslejr Neuengamme. I den første film oplevedes der ej heller næppe nogen vold, thi den begrænsede sig til en skudt, en gennempryget, en lussing og den scene, hvor Mischa med magt forhindrer sin Rosa i at se til, mens hendes forældre trans-

porteres bort. Da Kowalski havde hængt sig, så man kun det overskårne reb på vinduessprossen, den anden ende af tovet i sengen – ikke mere. En film med sagte toner og sparsomme midler.

Derimod bød Peter Kassovitz' filmatisering på alt det, som hans forgænger havde givet afkald på: den permanente tilstedeværelse af tyske soldater i støvler og uniformer, schæferhundene, døde på gaderne, tydeligt fremstillet jødisk levevis samt de knugende trange kår i de overbefolkede lejligheder. Dertil kom så endnu mere vold p.g.a. råben, mishandlinger, tortur, en forfølgelsesjagt samt skydninger. Før Kowalski hænger sig, skriver han et afskedsbrev. Derpå stiger han op på sin frisorstol med rebet. Gennem den åbne dør ser man ham senere hænge ned fra loftet. Her er der ikke megen plads for ens egen fantasi.

Men denne udsmykning af handlingen – såvel som den detaljerede nøjagtighed i kostumering og rekvisitter eller optagelsen "on location" i Polen og Ungarn - forøgede ikke den troværdighed og ægthed, som den amerikanske produktion havde tilstræbt. Tværtimod. Alt virkede overdrevet, dramatiseret, på en eller anden måde forloret og til syvende og sidst uægte. Således havde hovedpersonerne f.x. efter flere års ophold i ghettoen underligt hvide og sunde tænder, som i høj grad stod i modsætning til deres tarvelige tøj og omgivelser. Ikke mindst var der opfundet yderligere scener for at gøre handlingsforløbet "mere spændende". I DEFA-filmatiseringen havde Frank Beyer unægtelig givet afkald på mange ting i forhold til det litterære forlæg – formodentlig for at koncentrere sig om romanens væsentlige elementer.

Om nu livet i en koncentrationslejr eller en ghetto virkelig kan gøres mere nærværende gennem film produceret i Hollywood – som i højere grad opfylder de unges forventninger, fordi de bekræfter deres klichéforestillinger og imødekommer deres seervaner – må stå hen. I hvert fald ville DDR-filmen være at foretrække, fordi man ikke bliver træt af de ovennævnte klichéer.

Om den derimod ville kunne blive ved med at tiltrække unge seere er imidlertid et andet spørgsmål. Det blev derfor diskuteret, om ikke originale filmoptagelser, fotografier som dokumentation, samtaler med vidner fra dengang eller også – med forsigtighed – udsnit af dokumentarfilm ville være mere velegnede midler til at forberede et besøg på et KZ-mindested.

Nogle foreslog endog i forbindelse med emnet helt at afstå fra visuelle medier og at ty til litterære værker for at give plads til de unges fantasi. Til dette formål kunne man tænke sig fortællinger og romaner af Isaak B. Singer, i hvilke man erfarer meget om den østjødiske kultur, om de ufattelige grusomheder, som jøder var udsat for i ghettoerne og koncentrationslejrene samt også om de varige mén, som disse oplevelser af vold har forårsaget hos deres ofre. Dette blev imidlertid imødegået af de lærere, som gennem brugen af spillefilm i undervisningen ikke kun ville formidle et historisk-politisk indhold, men også en vis mediekompetence.

Naturligvis lever unge i dag meget mere end tidligere med fjernsyn, video og internet. Men er spillefilmsproduktioner med emner som "Det tredje Rige", ghettoer og koncentrationslejre nu også lige den mest velegnede måde at give dem mediekompetence på? Seminarlederne Wiebke Johannsen og Ulrike Jensen ville i hvert fald betydelig hellere foretrække, at de ikke behøvede at bruge den første time af deres omvisning på at kæmpe mod de unge menneskers forestillinger, som er præget af diverse filmatiseringer.

(Oversættelse: Gunnar Stig Hansen)

Christine Hatzinger, M.A., født 1954 i Gröbenzell nær München, uddannet kunsthistoriker, sekretær ved KZ-Gedenkstätte Neuengamme, desuden museumspædagog ved Museumsdienst Hamburg og ved Helms-Museum i Hamburg-Harburg. Artiklen udkom første gang i KZ-Gedenkstätte Neuengamme (Hrsg.). Hilfe oder Handel? Rettungsbemühen für NS-Verfolgte. Beiträge zur Geschichte der nationalsozialistischen Verfolgung in Norddeutschland. Heft 10. Bremen, 2007. S. 198 ff.

Befriet fra Frøslevlejren

Jeg opnåede desværre ikke at høre befrielsesbudskabet den 4. maj 1945, og selv om jeg har hørt det mange gange senere, bliver det aldrig det samme.

Den 4. maj sad jeg som 23-årig i den tyske interneringslejr Frøslev. Der havde jeg været siden 2. oktober 1944. Jeg kom til Frøslev fra Staldgården i Kolding, hvor jeg var blevet forhørt siden 15. august. Jeg var blevet taget "på sengen" hos mine forældre i Lille Nygade i Aalborg den 2. august tidligt om morgenen og ført til Højskolehjemmet på Boulevarden, og derefter var jeg ca. 14 dage i Kong Hans Gades arrest.

Den 4. maj 1945 var en ganske almindelig dag i Frøslevlejren.

Vi fanger i lejren var da godt klar over, hvordan det gik ude i verden. Vi kunne dagligt se de enorme engelske og amerikanske luftstyrker, der kom ind fra vest, selv ved højlys dag, og uhindret kunne flyve mod Nordtyskland, og vi så dem også, når de vendte hjemad. Vi kunne også se det lyserøde skær mod syd i nat-timerne, der fortalte, at bl.a. Hamburg stod i flammer.

Men som sagt, den 4. maj 1945 var en ganske almindelig dag i lejren, i barak H 15, stue 6. Skodderne for vinduerne var blevet lukket kl. 22, vi var gået til ro i køjerne, og nogle var nok allerede faldet i søvn, da råbet lød: "Træd an på gangen!"

Og så fik vi det glade budskab, der var kommet ind i lejren via nogle hemmelige radioer, der var godt gemt rundt omkring i lejren under gulvbrædderne...: "Tyskerne har overgivet sig!"

Barakformanden bad os tage det helt roligt, men det kunne vi ikke, og i løbet af ingen tid var næsten alle i barakken samlet på vores stue. Alle var glade, og der var et leben.

Jeg husker ikke meget fra den aften, men én ting står tydeligt i erindringen: En af mine medfanger ville absolut skåle

med mig og stak mig et tandkrus med en underlig væske i. Det lignede snaps, hvad jeg også troede det var, så "skål og til lykke med det hele", og så tømte vi begge tandkrusene. Først da bunden var i vejret, erfarede jeg, at det ikke var snaps, men barbersprit. Jeg ved ikke, hvor mange der har smagt det, men det var en barsk oplevelse, og jeg havde det ikke for godt den nat...

Den 5. maj gik vi i samlet flok til morgenmad i spisebarakkerne, og formiddagen gik med at få pakket vore sager sammen. Klokkeren 12 var hele lejren samlet på den store appelplads ved hovedtårnet, hvor en kæmpe flagstang var blevet "organiseret" i løbet af morgenen, og et kæmpe Dannebrog på mystisk vis var tryllet frem og hejst. Via nogle højtalere hørte vi vor gamle Kong Christian X holde tale til det danske folk. Vi i Frøslevlejren følte det nu nærmest, som om han talte direkte til os.

Og så var alle tyskerne med ét væk, og de røde porte blev slået op på vid gab. Vi havde fået at vide, at der var stillet tog til vores rådighed fra Fårhus station. I spredt fægtning begav vi os mod Fårhus, og hen på eftermiddagen, da toget var blevet fyldt op med fanger, satte det sig i bevægelse mod nord.

Den togrejse op gennem Jylland i den lyse danske maj-aften og –nat er en af de skønneste oplevelser, jeg nogensinde har haft, og i de godt 60 år siden da har jeg aldrig oplevet noget lignende. I Fredericia deltes toget. Halvdelen tog mod København, og resten mod Aalborg, hvortil vi kom den 6. maj hen på dagen. Der var stor modtagelse med blomster, bølgegrene og Dannebrogssflag, og jeg blev fotograferet og kom i Aalborg Stiftstidende.

Og så gik det atter hjem til familien i Lille Nygade nr. 1.

Hans Chr. Henriksen

Vennekredsens Rekreatjonsfond

Rekreatjonsfonden har nu fungeret i mange år og der er efterhånden ikke mange tilbage, der er berettiget til at søge Fondens Midler.

Fondens udvalg har derfor besluttet at Fondens Virke ophører i nær fremtid.

Vi opfordrer derfor alle gamle K.Z. fanger og tidl. aktive Modstandsfolk til at anmode om et ansøgningsskema hos kasserer Cornelius Olsen, på tlf. 43 54 78 36.

Dette gælder alle der er - eller vil kunne - anerkendes i henhold til "Lov om erstatning til besættelsestidens ofre" efter paragraf 1a.

Fondens endelige ophør meddeles i Modstandsbladet, med en frist på 3 måneder.

På udvalgets vegne, Helge Hansen

FIRs bestyrelse fra november 2007 til november 2008

Anton Nielsen, formand
(Horserød-Stutthof Foreningen.)
Møllevej 17, 3650 Ølstykke. Tlf. 47 17 90 69
E-mail: anton.nielsen@mail.tele.dk

Bodil Enoch, kasserer
(Horserød-Stutthof Foreningen)
Brøndbyøster Torv 51, 2605 Brøndby.
Tlf. 36 75 45 94.
E-mail: bodil.enoch@a.cirque.tv

Dagmar Mørk Jensen (Udvalget for
tidligere fanger og modstandsfolk)
Mølleåparken 6. 1. Lejlighed 5,
6200 Aabenraa. Tlf. 74 62 71 14 ·
Mobil: 30 23 86 75. E-mail: dmj@it.dk

Sven Wrønding (AMPA)
Sundparken 11. 3. th.,
2300 København S. Tlf. 32 57 19 83.

Aage Staffe (Bopa)
Præstemarksvej 9, 4040 Jyllinge.
Tlf. 46 73 17 24.
E-mail: bogpartisanen@aage-staffe.dk

Per Mortensen (BOPA)
Strandvænget 23, 2960 Rungsted Kyst.
Tlf. 45 86 53 11.
E-mail: forlag@permortensen.dk

Erik Jensen (Demos)
Ingerslevgade 190. 1. th.,
1705 København V.
Tlf. 33 23 13 91. E-mail: jerik@privat.dk

Allan Christiansen, Redaktør for hjem-
meside (De spaniensfrivilliges Venner)
Ibsvej 94, 2880 Bagsværd. Tlf. 44 98 28
24 · Mobil: 20 83 03 52. E-mail: awchri-
stiansen@hotmail.com

Revisorer: Anne Marie Dester
(Horserød-Stutthof Foreningen)
Ångelholmsgatan 86 B, SE-264 31 Klip-
pan. Sverige. Tlf. +46 (0)435 71 11 36.
E-mail: amkd@telia.com

Ib Ohlsen Hansen
(Aktive Modstandsfolk)
Bakkedraget 9, 2860 Søborg. Tlf. 39 69
28 46. E-mail: ioh@vip.cybercity.dk

Juleaften i Mindelunden

Traditionen tro afholder Hjemme-
værnet og Fredningsfondet højtide-
lighed i Mindelunden i Ryvangen
den 24. december.

Højtideligheden starter kl. 16.00 med
at Hjemmeværnsfolkene tænder lys
på gravene, hvorefter programmet
fortsætter som følgende:

Der lægges blomster på gravene.

Der bydes velkommen v/ Jørgen A.
Leth (aftenens konferencier).
Studentersangerne synger:
"Alle træer står så stille"
(Poul Helmuth)

Juletale ved tidl. skibsofficer Erik
Kragelund, der sejlede under en-

gelsk og amerikansk flag under den
tyske besættelse af Danmark og der-
for kan berette om livet som allieret
"krigssejler".

Kransenedlæggelse ved Hjemmeværnet.

Der bedes "Fader Vor".

Studentersangerne synger:
"Guds fred med vore døde"
(Knud Jeppesen)

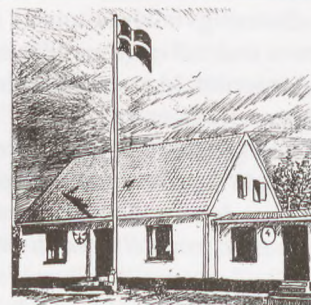
Afslutningstale

Alle synger sammen med Studenter-
sangerne: "Altid frejdig når du går"
(Christian Richardt)

Tak for i aften og glædelig jul
(kl. 16.30)

Yderligere oplysninger kan fås på www.mindelunden-juleaften.dk

Hold ferie i 4. maj-huset på Anholt

Her er der sengeplads til 12 personer.

Man kan enten sejle eller flyve til
Anholt. Man sejler fra Grenå Havn (kr.
320,00 for en voksen, returbillet 2007-
priser).

På Grenå Havn er der udmærkede par-
keringspladser (uden betaling).

Det er også muligt at få bilen med fær-
gen, hvilket dog er meget dyrt.

Se hjemmesiden www.anholt.dk.

Man kan flyve til Anholt fra de fleste
lufthavne i Danmark.

Abildskous busser (København/Fjer-
ritslev) - kører direkte til færgen på
Grenå Havn (ankomst- og afgangstider
passer med færgen).

Priser i 4. Maj-Huset 2008,
eksklusive el-forbrug:

Uge 27-32. . . . . Kr. 3.000

Uge 26 . . . . . Kr. 1.500

Uge 33 . . . . . Kr. 1.200

Uge 23-25 og uge 34-36. . . Kr. 1.350

Øvrige uger . . . . . Kr. 700

I ugerne 27-32 fra den 28/6 til den 9/8
foregår udlejningen fra lørdag til lør-
dag.

I uge 26 foregår udlejningen fra den
20/6 til den 28/6.

I uge 33 foregår udlejningen fra den
9/8 til den 15/8.

I andre uger foregår udlejningen
normalt fra fredag til fredag af hensyn
til færgens sejlplan.

Tildeling af 4. Maj-huset foregår efter
følgende kriterier:

Modstandsfolk · Enker · Børn
4. maj husets Venner

Uden for skolernes sommerferie kan
der være mulighed for at leje 4. Maj-
Huset i en sammenhængende periode
på 2 uger eller mere.

Skriftlig ansøgning om ophold i 4.
Maj-Huset sendes til Birthe Fuglsang,
Strandbakkevej 28, 8250 Egå. Eller e-
mail: 2x.fuglsang@oncable.dk
Ansøgning om ophold i højsæsonen
dog senest 1. februar 2008.

BØGER

Praktisk Patriotisme

Af og med Karl Dester, Ole Ewe, Niels Gyrsting, Erik Jensen, Per Mortensen og Søren Rasmussen.

230 sider ill.

Pris kr. 280,00 + forsendelse.

Forlag: www.permortensen.dk

Modstandskamp på gulvplan. Her får vi et nogenlunde retfærdigt billede af starten på modstandskampen og af de mennesker, der turde gå i spidsen for denne, mens resten af Danmark sad på sidelinjen og ventede på krigens "retning".

Bogen består af en af patrioternes dagbog – der dog ophørte, da Hans Edvard Teglers begiver sig ind i egentlig sabotage 26.2.1943. En vigtig dagbog, der fortæller om 15-16-17 års drenge og deres syn på Danmarks ære – eller mangel på samme.

Den fortæller også – meget – om de spaniensfrivillige og om deres syn såvel som modstand, som "afventen".

Den første del af bogen fortæller om bogens hovedperson. Han kom hjem fra Spanien i 1938, og her fortæller han, at de hjemvendte blev støttet med tøj og penge af Matteotti fonden, hvilket er nyt for anmelderen.

H.H. fortæller i små indskudte sætninger, eks.: Jeg holdt politik ude. En sabotage mod en transformator. Det var for at vise befolkningen, at nu var vi der. Vi ville samtidig vise, at befolkningen ikke kom til skade.

Vi får også nogen indsigt i den skæve våbenfordeling. BOPA så først engelsk sprængstof (PE2) i juni 1943. Ellers var alt stjålet eller "organiseret", som var det ord der anvendtes dengang.

Der har ikke været mange bøger, der fortæller om den svære begyndelse for modstandskampen. De fleste bøger handler om modstandskampen fra efteråret 43 til 45; denne bog giver et godt billede af modstandskampens start, der begyndte i Danmark allerede – for meget få vedkommende – i 1939, da sømændene var i kampzonen, og det end-

skønt at tyskerne havde lovet at overholde regler for krigsførelse til søs. Påsken før 9. april 1940 blev danske skibe torpederet i Nordsøen, og mange liv gik tabt.

Al begyndelse er som bekendt svær, også for modstandsbevægelsen i Danmark. Her får vi for BOPAs vedkommende indblik i skismaet mellem DKPs ledelse og de første modstandsfolk – skibssabotagen på Francoskibene i Frederikshavn.

Denne bog er først og fremmest en hyldelse til de unge, som var med til – og stod i spidsen for – at oprette en organisation som BOPA, en sabotageorganisation mod den nazistiske besættelsesmagt, men den er mere end det.

Den består af samtaler med den tids aktører – dem på gulvet. Derfor er den vigtig at læse – for dem der virkelig prøver at forstå modstandsbevægelsen – med al dens "forskellighed".

Kaj Christensen

Styrtet ned

Af Dan Ch. Christensen.

117 sider ill.

Pris kr. 58,00 + forsendelse.

Forlag: Frihedsmuseets Venners Forlag

Bogen er en beretning om syv RAF-flyveres skæbne efter nedskydningen over Danmark – sammen med de som hjalp dem. Bogen fortæller om den enkelte dansker, der bliver involveret, om samarbejde, om modstandsbevægelsens indsats for at redde RAF-flyverne tilbage til England.

De fem besætningsmedlemmer, der overlevede, fortæller om beskydningen, hvordan venstre vinge kom i brand, det forgæves slukningsarbejde, redningen i faldskærm, og så hvordan de blev modtaget af befolkningen, hvordan de blev hjulpet af almindelige mennesker og overgivet til modstandsbevægelsen. Vi får også at vide, hvordan RAF-flyverne er uddannet, at de alle er frivillige, hvilke civile erhverv de kommer fra, og hvordan de igen får civile erhverv efter krigens slutning. Vi ser her, hvordan et par af dem gemmes på hospitaler – en god beretning. Og at flyverne ved briefing indendørs fra England får at vide, at det sikreste – hvis uheldet er ude – er at henvende sig til en præst eller en læge.

Et enkelt afsnit fortæller om kollaboration med tyske Luftwaffe. Hører det hjemme i denne bog?

I den sidste del følger vi den enervende flugt til København og videre til Sverige. Noget kunne endnu gå galt, men for to gik det godt.

En lille bog om et lidt andet emne, som dog også viser en del af besættelsesgenerationens heltemod. En spændende beretning i et læseværdigt sprog.

Kaj Christensen

RUNDE DAGE

Ved Alfred Andersen
Bregnevej 7,2,4
5229 Odense SØ
tlf. 6611 5869

- 60 år 24. marts
Niels Gravengård
Randalsvej 4,
7000 Fredericia
- 85 år 28. november
Aksel Sørensen
Vinterlevvej 63,
8370 Hadsten
10. december
Knud Hansen
Adelgade 10, stue 4,
8900 Randers
23. december
Elly Knudsen
Ørbækvej 50,
5700 Svendborg
27. december
Viggo Stærmose Christensen
Kongensgade 10,
8700 Horsens
7. januar
Jørgen Malm Rasmussen
Lærkebakken 27, Nyrup
4400 Kalundborg
- 60 år 16. december
Kirsten Kroer Tranborg
Bertram Knudsens Vej 136
6000 Kolding

Asta Dahl
Anemonevej 17
4000 Roskilde

ADRESSELISTE

ERHVERVSHÆMMEDE FRA FRIHEDSKAMPEN

Esbjerg afd.: Fmd.: Gerth Andersen,
Højtoftevej 2, 6700 Esbjerg, tlf. 75 13 28 40.
Kontor: Gammel Fritidscenter,
Grønnevangsvej (ved Østerbycentret),
6700 Esbjerg. Åbent hver onsdag 14-17.

Odense afd.: Fmd.: Henry Jensen,
Strynøgade 14, 5000 Odense C, tlf. 65 90 32 02.
Kass.: Alfred Andersen, Bregnevej 7,
5220 Odense SØ, tlf. 66 11 58 69.

Omegnsafdelingen:

Sydkaen 4.1.th, 3600 Frederikssund,
tlf. 45 87 54 98.
Fmd.: Eigil Skov Jørgensen, Strandvej 35,
Kulhus, 3630 Jægerspris, tlf. 47 53 02 48,
giro 8011788, sociale sager.

Sjællands afd.:

Fmd.: Mogens Henrik Nielsen, Nystedvej 14,
Veddelev, 4000 Roskilde, tlf. 46 75 77 13.
Kass.: Harry Henriksen, Sennepsmarken 11,
3000 Espergærde.

Sydfyns afd.: Fmd.: Mogens Sand,
Nordlysparken 35C, Wandallsvej,
5700 Svendborg, tlf. 62 21 64 05.

Sydøstjysk afd.: Fmd.: Kaj Eilertsen,
Chr. VII Vej 14, 6070 Christansfeld,
tlf. 74 56 22 90.
Kass.: Birgit Lund, Skovparken 76 B,
6000 Kolding, tlf. 75 53 73 53.
Kontor: Vendersgade 28.
Åbent tirsdag 14-16.

Århus afd.:

Kontaktperson: Bruno Bøtker,
Palludan-Møllers Vej 63, 2. TH.
8210 Århus V, tlf. 86 10 28 48.

ALLIEREDE KRIGSSEJLERES VETERANFORENING

Fmd.: Else Lizier, Tårnvej 20, 2610 Rødovre,
tlf. 36 70 03 68.
Kass.: Erik Qvist, Udsigten 16, 4220 Korsør,
tlf. 58 37 78 06.

DACHAU-KLUBBEN

Fmd.: John Nielsen, Margrethesvej 28, Ejby,
4070 Kirke Hyllinge, tlf. 46 40 50 87.
Giro: 87 446 867.

FORENINGEN AF GESTAPOFANGER FRA BESÆTTELSEN

Fmd.: Jørn Jensen, Parkallé 261,
2605 Brøndby, tlf. 43 96 35 18.
Kass.: Salle Fischermann, Toftekærvej 28 C,
2820 Gentofte, tlf. 39 65 89 90.

FRIHEDSKAMPENS VETERANER

Fmd.: Jørgen H. Barfod,
Ved Fortunen 10, 2800 Kgs. Lyngby,
tlf. 45 87 22 54.
Næstfmd.: Eigil Skov Jørgensen (Foss),
Strandvej 35, Kulhuse, 3630 Jægerspris,
tlf. 47 53 02 48.
Kass.: Bent Nielsen,
Strandjægervej 78, 2791 Dragør,
tlf. 32 53 07 16.

GESTAPOFANGERNE RANDERS

Fmd.: Ebba Hjortshøj,
Hermann Stillingsvej 17, 8900 Randers.
Kass.: Marion Jensen, Stadfeldtsvej 12,
8900 Randers, tlf. 20 22 59 54, giro 663 8961.

HANNOVER-STÖCKEN

Fmd.: Peter Møller Madsen,
H.H. Kochsvej 4, Blok 2, værl. 240,
4000 Roskilde, tlf. 36 16 60 98.
Kass.: Carl Adolf Sørensen, Egernevej 24,
8270 Højbjerg, tlf. 86 27 23 47.

HORSERØD STUTTHOF-FORENINGEN

Fmd.: Anton Nielsen,
Møllevej 17, 3650 Ølstykke, tlf. 47 17 90 69.
Kass.: Hanna Kirkegaard,
Jesper Brockmandsgade 2, 2200 København N.
Tlf. 22 12 49 25.

KRIGSSEJLERGRUPPEN 1939-1945

Bent Ørberg og Bjørg Vitnes,
Torvegade 64, 3. & 4. tv., 1400 Kbh. K,
tlf. 32 95 22 06/32 95 55 04.

VENNEKREDSEN I DANMARK FOR KZ NEUENGAMME

Fmd. Helle Sørensen,
Hornemansgade 42, 3. tv,
2100 København Ø. Tlf. 59 18 66 89 · 20 45 19 29.
Kass.: Gitte Sundahl, Søkildevvej 3,
5970 Ærøskøbing, tlf. 62 52 21 50.
Giro 807.3481.

SACHSENHAUSEN-FORENINGEN

Fmd.: Peder Sægård, Reedtzholmvej 114,
4736 Karrebæksmunde, tlf./fax 55 44 10 32.
E-post: pse17@dadlnet.dk.

THERESIENSTADT-FORENINGEN

Fmd.: Birgit Krasnik Fischermann, Gl. Vartov
Vej 29, 2. tv., 2900 Hellerup, tlf. 39 62 83 55.
Kass.: Michael Fingeret, Herman Triers Plads 2,
1631 Kbh. V, tlf. 35 37 11 21

FORH. KONTORCHEF I FRIHEDSFONDEN

Anna-Lise Clausen, Præstefælledvej 67,
2770 Kastrop, tlf. 32 51 50 13.

ARBEJDSKADESTYRELSEN

Sankt Kjelds Plads 11, Postboks 3000,
2100 Kbh. Ø, tlf. 39 17 77 00, fax 39 17 77 11.

**AMICALE INTI
DE NEUENGAMME**
Vicepræsident Erling
Sofielunden 14, 2800 Kgs. Lyngby

**FÉDÉRATION INTERNATIONALE
DES RÉSISTANTS**
Anton Nielsen, Møllevvej 17,
3650 Ølstykke, tlf. 47 17 90 69.
Kasserør: Bodil E. Brøndbyøster
Toftevej 1, 2800 Kgs. Lyngby
tlf. 36 75 45 94.

BERNADOTTEGÅRDEN
Bernadottegården 1,
tlf. 96 53 13 50.

BERNADOTTEGÅRDEN
H.H. Kochsvej 4,
tlf. 46 31 60 00.

MINDELUNDE
Tuborgvej 33, 2900 Slagelse

BANGSBO MUSEUM
9900 Frederikshavn, tlf. 98 42 31 11.

FRIHEDSMUSEET
Churchillparken 7, 1263 København N,
tlf. 33 13 77 14.

MUSEET FOR FRØSLEVLEJREN
Lejrvejen 83, Frøslev, 6330 Padborg,
tlf. 74 67 65 57.

MUSEET PÅ KOLDINGHUS
Postboks 91, 6000 Kolding, tlf. 76 33 81 99.
Åbent kl. 10-17.

HORSERØDLEJRENS MUSEUM
Esrumvej 367, 3000 Helsingør. Åbent søndag,
tirsdag og torsdag kl. 11-15.

BESÆTTELSESMUSEET I ÅRHUS 1940-45
Mathilde Fibigers Have 2 (v/ Domkirken)
8000 Århus C, tlf. 86 18 42 77, fax 86 18 42 83.
Fond reg. nr.: 12844.

**HISTORISK SAMLING FRA
BESÆTTELSESTIDEN,**
Niels Bohrs Alle 9, 6700 Esbjerg.
Åbent tirsdag kl. 10-12 og torsdag kl. 10-18.

ODENSE HISTORIE 1940-45
Brandts Passage 15,1.tv
5000 Odense C, tlf. 66 19 40 45.
Åbent d.1.lørdag i måneden kl.13-16

FERIEMULIGHEDER:
Anholt: 4. Maj-huset, Gennem Landet 80 A,
8592 Anholt. Ejers af Landsforeningen. Senge-
plads til 12 personer. Henvendelse til Birthe
Fuglsang, Strandbakkevej 28, 8250 Egå, tlf. 86
22 40 46. Eller e-mail 2x.fuglsang@oncable.dk
Skriftlig ansøgning, om ophold i højsæsonen
dog senest den 1. februar.